

UOT 93/94

<https://doi.org/10.59849/2218-4783.2024.1.96>

YÜZDANƏ CABBARLI

HEYDƏR ƏLİYEVİN KADR SİYASƏTİ İQTİSADI UĞURLARIN
ƏSAS AMİLİ KİMİ (1969-1982-ci illər)

Məqalədə Heydər Əliyevin Azərbaycan SSR-də rəhbərliyə gəlməsinə qədər 1960-cı illərdəki vəziyyət təhlil edilərək, respublikada güclü rəhbərliyə ehtiyac olduğu göstərilmişdir. Daha sonra Heydər Əliyevin rəhbərliyə gəlməsindən sonra respublikanın iqtisadi inkişafının təmin edilməsi üçün həyata keçirilən islahatlar kadr kontekstindən verilmişdir. Aparılan uğurlu kadr islahatları nəticəsində sənaye və kənd təsərrüfatında əldə olunan irəliləyişlər işıqlandırılmışdır. Məqalənin hazırlanmasında Azərbaycan SSR-də kənd təsərrüfatı və sənayedə olan problemləri və bu sahədə yürüdülmən kadr siyasətini təhlil etmək məqsədi ilə Azərbaycan Respublikası dövlət arxivlərinin materiallarından istifadə edilmişdir.

Açar sözlər: *Heydər Əliyev, Azərbaycan SSR, kadr siyasəti, sənaye, kənd təsərrüfatı, iqtisadi inkişaf.*

Dövlətin müxtəlif istiqamətlərdə fəaliyyətinin uğurlu olması kadrların yerinə yetirdikləri işin keyfiyyətindən asılıdır. Odur ki, bütün dünyada kadr siyasəti vacib istiqamətlərdən biri olduğu kimi Azərbaycan SSR rəhbərliyinin fəaliyyətində də prioritet məsələlərdən biri olmuşdur. Çünki məhz doğru müəyyən edilmiş kadr siyasəti dövlətin sosial-iqtisadi, mədəni inkişafını təmin edir.

Azərbaycan SSR-də də idarəetmədə olan ciddi nöqsanlar, mərkəzi rəhbərlik tərəfindən respublika iqtisadiyyatının bir sıra sahələrinin inkişafına qarşı yaradılmış süni maneələr sənaye, kənd təsərrüfatı və digər sahələrin inkişafını ləngidirdi. Bütün bunların da başlıca səbəbi dövlət intizamının pozulması, köhnə sahələrin yenidən qurulması və modernləşməsi proseslərinin həyata keçirilməməsi, sənayedə mövcud potensialdan düzgün istifadə edilməməsi idi. Respublika iqtisadiyyatında nəzərə çarpan geriləmələr 60-cı illərin sonlarında özünü daha açıq şəkildə büruzə verməyə başlamışdı. Belə ki, respublikada 1966-cı ildə əvvəlki illə müqayisədə sənaye istehsalının həcmi 10,3% artsa da 1968-ci ildə 1967-ci il səviyyəsinə çatmamışdı. Yüngül sənayedə isə artım 1966-cı ildə 9,9% və 1968-ci ildə 7%, qida sənayesində müvafiq olaraq 9,7% və 6,8% olmuşdur [6, v. 98]. Plan üzrə ən çox geriləmə kimya sənayesinin (29,3 milyon rubl), neft emalı və neft kimyasının (21,4 milyon), energetikanın (14,1 milyon), ət və süd sənayesinin (12,4 milyon), əlvan metallurgiyanın (təxminən 6 milyon) payına düşürdü [5, v. 8]. Kənd təsərrüfatında isə ümumi məhsul 1959-1965-ci illərdə 70% artacağı halda, cəmi 14% artmışdır [27, s. 26]. 1966-1969-cu illər ərzində isə 20,5% artacağı halda, faktiki 13,6% artmışdır [5, v. 143]. Bu göstəricilər bütün müttəfiq respublikalar arasında ən aşağı göstərici idi. Əslində 60-cı illərin sonunda Azərbaycan SSR bütün sahələrdə dərin böhran, tənəzzül ərəfəsini yaşayırdı.

Lakin qeyd etmək lazımdır ki, Azərbaycan SSR-in 1960-cı illərdə, xüsusilə bu illərin sonuna doğru ittifaq respublikaları arasında sonuncu yerlərdə dayanmasına baxmayaraq, respublikada 1960-cı illərdə bir çox sahələrdə inkişaf da müşahidə olunmuşdur. Sov.İKP-nin 1961-ci il (oktyabr) qurultayından sonra Azərbaycan SSR-də iqtisadiyyat və mədəniyyətin daha da tərəqqisi sahəsində qarşıya yeni vəzifələr qoyulur. Qısa müddətdə bir sıra iri sənaye müəssisələri tikilir, işləyən bir çox müəssisələrdə istehsal qurğuları gənciləndirilir. 1960-cı

illərdə Sumqayıtda superfosfat zavodu, sulfanol, stirol, kaustik soda, alüminium xlorid və herbisidlər istehsal edən qurğular, Bakıda şin zavodunun ikinci növbəsi, Qaradağ qaz-benzin zavodu, Əli-Bayramlıda açıq tipli DRES-in birinci növbəsi, Mingəçevirdə Azərbaycan elektrik izolyasiya materialları zavodu işə salınmışdı [17, s. 10-11]. 1959-1965-ci illərdə Azərbaycan SSR-də sənaye məhsulunun xüsusi çəkisi 1958-ci il göstəricisindən (59,5%-dən) artıb 1962-ci ildə 63,8%-ə çatmışdı [32, c. 37]. Kimya sənayesi, qara və əlvan metallurgiya, maşınqayırma və digər sənaye sahələrinin inkişafı sənaye istehsalının xüsusi çəkisinin artmasına səbəb olmuşdur. 1958-ci illə müqayisədə Azərbaycan SSR-də sənaye məhsulunun ümumi həcmi 1965-ci ildə 63% artdığı halda, kimya sənayesi məhsulu 3,6, qara və əlvan metallurgiya məhsulu 1,9 maşınqayırma və metal emalı sənayesi 2,4 dəfə artmışdır. 1958-ci ilə nisbətən 1965-ci ildə respublikada yüngül sənayenin ümumi məhsulu 28%, yeyinti sənaye məhsulu isə 33% artmışdır [27, s. 23].

Respublikada sənaye məhsulu satışı planı 100,8% yerinə yetirilmişdi. Kənd təsərrüfatının ümumi məhsulu 1968-ci ildə əvvəlki illə müqayisədə 4,4% artmışdı. Dövlətə taxıl, üzüm, tütün, barama, çay, ət, süd, yun, yumurta satışı üzrə tapşırıqlar yerinə yetirilmişdir. Azneftəzvedka, Dzerjinski, Şmidt, Montin adına avtomobil zavodlarının, Gəncə çörək zavodunun, bir sıra nəqliyyat müəssisələri, yüngül yeyinti və s. kimi sahələrdə yüksək məhsuldarlıq müşahidə edilmişdir [5, v. 6, 7].

Lakin bu inkişafı yanaşı respublika 1960-cı illərin sonuna doğru ittifaq respublikaları arasında geridə idi. Ona görə də respublikada güclü idarəetmə qabiliyyətinə malik, radikal dəyişikliklər həyata keçirə biləcək güclü liderə ehtiyac vardı. Azərbaycan xalqı bu lideri Heydər Əliyevin 1969-cu il iyulun 14-də Azərbaycan KP MK-nın birinci katibi seçilməsi ilə qazanmış oldu [4, v. 6-8].

Respublikada 1960-cı illərdə bir sıra sahələrdə inkişafın olması ilə bərabər, Azərbaycan SSR-in ittifaq respublikaları arasında geridə olmasının səbəblərini Heydər Əliyev avqust plenumunda çıxışında açıq şəkildə göstərmişdir: "...Amma bütün çətinliklərin aradan qalxdığına və iqtisadiyyatın vəziyyətinin bizi narahat etməməsinə inanmaq düzgün olmazdı. Respublika sənaye məhsulunu artıqlaması ilə yerinə yetirməsinə baxmayaraq, ümumi məhsulun orta artım tempinə görə ittifaq respublikaların göstəricilərindən xeyli geri qalması ciddi narahatlıq doğurur...". Qeyd etmək lazımdır ki, buna səbəb kimi bir çox müəssisələrdə rəhbərliyin, idarəetmənin, intizamın zəif olması və s. göstərilmişdir. Bütün bunlar da istehsal prosesinin təşkilində nöqsanlara, avadanlıqlardan düzgün istifadə olunmamasına, iş vaxtının xeyli itkisinə, məhsuldarlığın və keyfiyyətin azalmasına gətirib çıxarırdı [5, v. 7, 8]. Plenumda həmçinin qeyd edildi ki, 1969-cu ilin birinci yarısı üçün aparılmış yoxlamalar nəticəsində Azərbaycan KP MK-na daxil olan məktubların, ərizələr və şikayətlərin 53,5%-i məhz kadr seçimində yol verilmiş nöqsanlara aid olmuşdur [5, v. 39-40]. Ona görə də respublikada düzgün kadr siyasətinin həyata keçirilməsi vacib idi.

Heydər Əliyev respublikada yaranmış ağır vəziyyəti diqqətə çatdırmaqla bərabər mövcud vəziyyətin təkmilləşdirilməsi yollarını da göstərirdi. Plenum respublika iqtisadiyyatının geri qalmasının səbəblərinin təhlili əsasında Azərbaycan KP MK bürosunun, Azərbaycan SSR Nazirlər Sovetinin işində ciddi nöqsanlar aşkar etmişdir. Belə nöqsanlara görə Azərbaycan KP MK-nın katibi, Azərbaycan SSR Nazirlər Soveti sədrinin müavinləri işlərindən azad edilirlər. Ulu Öndərin bilavasitə rəhbərliyi ilə həyata keçirilən kadr dəyişiklikləri nəticəsində Azərbaycan KP MK-nın yeni katibləri seçilir [8, v. 5, 10]. Plenumda Daxili İşlər nazirinə,

Səhiyyə nazirinə, Ticarət nazirinə, Tərəvəz-Meyvəçilik üzrə Dövlət Komitəsinin sədrinə və başqalarına ciddi xəbərdarlıq edilmiş, mövcud nöqsanların aradan qaldırılması, nizam-intizamın yaradılması üçün bir ay müddət müəyyən edilmiş, bütün rəhbər kadrlara nöqsanların olmasına görə şəxsi məsuliyyətləri haqqında xəbərdarlıq edilmişdir [5, v. 148, 149].

Heydər Əliyev həmçinin respublikada ali dövlət hakimiyyət orqanı olan Ali Sovetin rəhbərliyinin tərkibində dəyişiklik edərək, Ali Sovetin sədri vəzifəsinə 1971-ci il 1 iyuldan Süleyman Rüstəmi (1989-cu il 10 iyuna kimi) gətirmişdir. Azərbaycan SSR-də dövlət hakimiyyətinin ali icraedici orqanı olan Nazirlər Sovetinin sədri vəzifəsinə isə Ə.İ.İbrahimov (1970-1981), birinci müavinləri olaraq isə İ.Ə.İbrahimov (1970-1978), S.B.Tatlıyevi (1978-1981) təyin edilmişdi [18, s. 174]. Eyni zamanda 1971-ci ildə S.B.Tatlıyev Azərbaycan SSR Nazirlər Sovetinin İşlər müdiri (1978-ci ilədək) təyin edilmişdir [9, v. 4]. Sonrakı dövrlərdə bu mühüm kadr dəyişiklikləri respublikanın iqtisadiyyatına bilavasitə rəhbərlik edən nazirlik, müəssisə və təşkilatlarda da aparılmış, nöqsanların aradan qaldırılması üçün müvafiq tapşırıqlar verilmiş, bir çox rəhbər kadrların təkmilləşdirilməsi üçün tədbirlər həyata keçirilməyə başlamışdır.

Bu dövrdə respublikada xalq təsərrüfatının vacib sahələrindən biri olan sənayenin geri qalmasının başlıca səbəblərinə texniki tərəqqi, əmək məhsuldarlığının yüksəldilməsi, istehsalın təkmilləşdirilməsi məsələlərinin həlli üçün fəhlə və qulluqçuları səfərbərliyə almaq sahəsində siyasi və təşkilatçılıq işinin zəif olmasını və s. aid etmək olar. Partiya təşkilatları fəhlələrdə, mühəndis-texnik işçilərdə və qulluqçularda müəssisənin fəaliyyəti üçün vacib olan məsuliyyət hissini zəif tərbiyə edir və əməyin elmi təşkilinin geniş tətbiq olunması, istehsal mədəniyyətinin yüksəldilməsi üçün zəruri tədbirləri görmürdülər. Müəssisə rəhbərlərinin fəaliyyətindən bəhs edərkən Heydər Əliyev bildirirdi: “Bir çox müəssisələrin rəhbərləri işçi qüvvəsinin çatışmazlığına istinad edirdilər, ona görə ki, rəhbərlərin özləri kadrlara, onların kollektivdə möhkəmlənməsinə, peşəkarlıq səviyyəsinin yüksəlməsinə, işlərinə, ehtiyaclarına ciddi qayğı göstərmirlər. Axı elə müəssisələr var ki, işçilər kifayət qədərdir. Burada isə əmək haqqı digər müəssisələrdən yüksək deyil. Sadəcə insanlar qayğı hiss edir, perspektiv görür və bu onların komandada möhkəmlənməsinə kömək edir”. Eyni zamanda respublikada əmək ehtiyatlarından zəif istifadə olunurdu, baxmayaraq ki, ictimai faydalı işlə məşğul olmayan xeyli sayda insan vardı [5, v. 10].

Heydər Əliyev respublikada sənaye müəssisələrində işlərin vəziyyətini daim nəzarət altında saxlayır, onların rəhbər kadrlarına yüksək tələbkarlıqla yanaşırdı. Belə ki, bu dövrdə Azərbaycan Nazirlər Sovetinin 1981-ci il 15 oktyabr tarixli “Keyfiyyətsiz məhsulların buraxılmasına və qanunların icrasına nəzarət” qərarına əsasən Maliyyə Nazirliyinə nazirlik və idarələrdə yoxlamalar aparması tapşırılmışdı. Respublikanın bütün maliyyə orqanlarına müəssisə və təşkilatlarda plan və öhdəliklərin yerinə yetirilməsi barədə hesabatların doğruluğunun yoxlanılması göstərişi verilmişdi. Yoxlamalar nəticəsində 255 müəssisə və təşkilatın 28-də (10,9%) hesabatlarda təhriflər aşkar edilmişdi [3, v. 11].

Belə faktların mövcud olmasına görə Heydər Əliyev Mərkəzi Komitənin bütün plenumlarında hansı məsələyə baxılmasından asılı olmayaraq, kadrlara qarşı tələbkarlığın, tapşırılan iş üçün məsuliyyətin artırılması ilə bağlı məsələləri daim diqqət mərkəzində tuturdu. Mərkəzi Komitə bürosunun və katibliyin hər iclasında qəbul edilmiş qərarların icra vəziyyəti müzakirə edilir, daha sonra yekun qərar verilirdi [13, v. 13]. Heydər Əliyev mövcud problemlərin açığa çıxarılması ilə bərabər, onların həlli üçün çıxış yollarını da göstərərək, müəssisə rəhbərlərinin

məhsulun əsas meyar kimi kəmiyyətinə, planın həcm göstəricilərinə deyil, keyfiyyətinə daha çox üstünlük verməli olduqları bildirirdi [11, v. 67]. Ulu Öndər əslində bununla həm də rəhbər işçilərin işinin qiymətləndirilməsinin mövcud praktikasının dəyişdirilməsinin vacibliyini göstərirdi. Eyni zamanda məhsulun keyfiyyətinin artırılması işinin rəhbər kadrların ciddi nəzarəti altında aparılmasının vacibliyi göstərilirdi.

Sənayenin mühüm sahələrindən biri olan neft sənayesində rəhbərliyi möhkəmləndirmək üçün Azərbaycan SSR-də Neft Sənayesi Nazirliyi (1954-cü ildə) yaradılmışdı. Lakin, neft sənayesinə mərkəzi hökumət tərəfindən göstərilən münasibətin pis olması, ayrılan vəsaitin azalması səbəbindən bu sahə inkişaf etmirdi. 1970-ci ildə Azərbaycan SSR Neft Sənayesi Nazirliyi ləğv olunaraq onun yerinə iki istehsalat birliyi – “Azərneft” və “Xəzərdənizneft” birlikləri yaradıldı. Lakin bütün bu tədbirlər güclü idarəçilik tələb etdiyindən uğurla nəticələnmirdi. Azərbaycan SSR-in neft sənayesinin təkcə respublika üçün deyil, SSRİ üçün də vacib rol oynadığını dərk edən Heydər Əliyevin rəhbərliyə gəlməsindən sonra bu sahənin inkişafında yeni dövr başlamışdır. Hələ 1971-ci ildə SSRİ-də ilk dəfə sənaye üsulu ilə neft-çilərimizin bir milyard ton neft çıxarması münasibətilə keçirilən təbirdə çıxış edən Heydər Əliyev onları təbrik etmiş, bu sahənin daha da inkişaf etdirilməsinin istiqamətlərini göstərmişdi [22, s. 117, 118, 126]. Neft sənayesinin inkişaf etdirilməsi üçün Heydər Əliyevin təşəbbüsü ilə 1970-80-ci illərdə Azərbaycana “Şelf-2”, “Şelf-3”, “Şelf-4”, “Şelf-5” qazma qurğuları gətirilmiş, bu qurğular vasitəsilə “Dədə Qorqud” və “İstiqlal” qurğuları düzəldilmişdi. Qurğuların işini təşkil etmək üçün “Süleyman Vəzirov”, “İsrafil Hüseynov” kimi boruçəkən gəmilər, 2500 ton yük qaldıra bilən “Azərbaycan” kran gəmisi, geofiziki kəşfiyyat işləri aparan gəmilər və başqa texniki gəmilər gətirildi. Açılan neft yataqlarında platformalar tikmək üçün Sovet İttifaqından alınan vəsait hesabına Bakıda Dərin Dəniz Özülləri zavodu tikildi [30].

Respublikada sənayenin inkişafı sahəsində görülən tədbirlər nəticəsində sənaye istehsalının ümumən həcmi 2,6 dəfə artmışdı. Sənaye istehsalı Azərbaycan SSR-də 1970-ci ilə qədərki dövrdə 4 milyard manat təşkil etmişdirsə, 1981-ci ildə bu göstərici 11 milyard manat olmuşdur. Respublikada 12 il ərzində maşınqayırma və metal emalında istehsalın həcmi 4 dəfə, kimya və neft kimyası sənayesində 3 dəfə artmışdır. Radio sənayesi və digər yeni sənaye sahələri yaradılmış və intensiv inkişaf etdirilmişdir. Bütövlükdə mütərəqqi sahələrin xüsusi çəkisi 1969-cu ildəki 22,2%-ə qarşı 27,6%-ə qədər artmışdır [23, s. 66].

Heydər Əliyevin rəhbərliyi ilə tədqiq edilən dövrdə sənaye obyektlərinin tikintisinin genişləndirilməsini aşağıdakı faktdan bir daha aydın görmək olar. Belə ki, əgər XIX əsrin başlanğıcından 1969-cu ilədək (yəni təxminən 100 il ərzində) Azərbaycanda 735 böyük sənaye obyekti tikilmişdisə, Heydər Əliyevin respublikaya rəhbərlik etdiyi dövrdə (yəni cəmi 14 ildə) onların sayı 1048-ə çatdırılmışdı [21, s. 5].

Qeyd etmək lazımdır ki, Azərbaycan SSR 1960-cı illərə qədər sənaye malları asılılığı ilə üzləşirdisə artıq 1970-ci illərdə dünyanın 65 ölkəsinə 350 adda müxtəlif növ məhsul ixrac edən ölkəyə çevrilmişdi. Azərbaycan SSR həmin illərdə neft, qaz avadanlıqları istehsalına görə dünyada ABŞ-dan sonra ikinci ən güclü ölkə idi [19].

Tədqiq edilən dövrdə verilən tapşırıq və göstərişlərə baxmayaraq, Kənd Təsərrüfatı Nazirliyinin işində, nazir Xəlilovun və onun müavinləri tərəfindən nazirliyə rəhbərlik edilməsində ciddi səhvlərə yol verilirdi. Belə ki, Kənd Təsərrüfatı Nazirliyi əkinçilik və heyvandarlığın inkişafını yüksəldə bilmirdi. Baxmayaraq ki, nazirliyin sistemində 11 elmi-tədqiqat institutu vardı və həmin institutlarda 986 nəfər elmi işçi, o cümlədən 30 nəfər elmlər doktoru və 445 nəfər elmlər namizədi çalışırdı [25, s. 28]. Bundan əlavə, nazirliyə verilən tapşırıqlara

baxmayaraq kadr hazırlığının yaxşılaşdırılması istiqamətində tədbirləri gücləndirməmişdir. Nazirlik işçilərinin 36%-nin ümumiyyətlə heç bir təhsili yox idi. Məsələn, 1974-cü ildə ixtisas artırma kurslarından qayıdan 150 nəfərdən cəmi 5-nə kolxoz rəhbərliyində iş verilmişdir. Eyni zamanda təkmilləşmədən qayıdan şəxslərin demək olar ki, böyük qismi yeni texnologiyalarla işləməyi hələ də bacarmırdılar. Nazirliyə verilən tapşırığa əsasən bu məsələləri həll etmək üçün xüsusi komissiya yaradılmalı idi. Nazirlik həmçinin peşə təhsilinin artırılmasında iştirak edən kadrların hazırlıq səviyyəsi ilə bağlı yoxlama aparmalı idi [12, v. 11, 12].

Kadrlara qarşı tapşırılan iş üçün məsuliyyətin və tələbkarlığın artırılmasının vacibliyini nəzərə alan Heydər Əliyev 1975-ci il iyul plenumunda deyirdi: “Azərbaycan KP MK-nin avqust plenumundan dərhal sonra respublikanın rəhbər kadrlarının tərkibinin təkmilləşdirilməsi istiqamətində ciddi iş aparıldı. 1969-1970-ci illərdə bir çox rəhbər işçiləri dəyişdik, bəziləri isə cinayət məsuliyyətinə cəlb edildi. Bu kadrlarla işimizin ilk mərhələsi idi. Ümid edirik ki, görülən tədbirlər, respublikada yaranmış yeni vəziyyət əvvəllər səhvlərə yol vermiş, lakin öz yerlərində qalan kadrlara da imkan verəcək ki, düzgün yol tutsunlar, partiyanın müasir tələbləri ilə ayaqlaşsınlar, yeni kadrlarla birlikdə qərarları fəal şəkildə həyata keçirsinlər... Lakin təəssüflər olsun ümidlərimiz özünü doğrultmadı. Bəzi rəhbərlər düzgün nəticə çıxarmadılar...” Plenumda Kənd təsərrüfatı nazirinin (M.Xəlilov) işində hələ səhvlərə yol verdiyi qeyd olunmuş, mərkəzi aparat və sistemlərində mövcud olan çatışmazlıqlara görə bir daha tapşırıqlar verilmişdir [13, v. 24, 56, 58, 59, 60].

Heydər Əliyev respublikaya rəhbərliyi dövründə Azərbaycan SSR-də kənd təsərrüfatının inkişaf etdirilməsi üçün böyük əhəmiyyət daşıyan 5 xüsusi qərarın verilməsinə nail olmuşdur. Sov.İKP MK və SSRİ Nazirlər Soveti “Azərbaycan SSR-də kənd təsərrüfatını inkişaf etdirmək tədbirləri haqqında” 23 iyul 1970-ci il, “Azərbaycan SSR xalq təsərrüfatını daha da inkişaf etdirmək tədbirləri haqqında” 25 iyul 1970-ci il, “Azərbaycan SSR-də kənd təsərrüfatı istehsalını daha da intensivləşdirmək tədbirləri haqqında” 9 iyul 1975-ci il, “1976-1980-ci illərdə respublika sənayesinin ayrı-ayrı sahələrinin inkişaf etdirilməsinə dair Azərbaycan Kommunist Partiyası Mərkəzi Komitəsi təkliflərinin nəzərdən keçirilməsinin nəticələri barəsində” 27 iyul 1976-cı il, “Azərbaycan SSR-də kənd təsərrüfatı istehsalını daha da ixtisaslaşdırmaq, üzümçülüüyü və şarabçılığı daha da inkişaf etdirmək tədbirləri haqqında” 22 fevral 1979-cu il və başqa mühüm qərarlar qəbul etmiş və bu qərarlar respublikanın iqtisadi və sosial inkişafında həlledici rol oynamışdı [28, s. 27]. Məsələn, “Azərbaycan SSR-də kənd təsərrüfatı istehsalını daha da ixtisaslaşdırmaq, üzümçülüüyü və şarabçılığı daha da inkişaf etdirmək tədbirləri haqqında” 22 fevral 1979-cu il sənədində respublika iqtisadiyyatının dinamik inkişafının bütün gedişatı obyektiv şəkildə hazırlanmışdır. Qərarla 1978-ci il iyul plenumunun qərarları rəhbər tutularaq kənd təsərrüfatı müəssisələri, mexanizasiyanın inkişafı, kənd təsərrüfatı istehsalının kimyalaşdırılması, təsərrüfatlar arası kooperasiya və aqrar-sənaye inteqrasiyası əsasında istehsalın ixtisaslaşdırılması və təmərküzləşdirilməsi, meliorasiya işlərinin geniş şəkildə həyata keçirilməsi, elmi nailiyyətlərin və qabaqcıl təcrübənin tətbiqi, bu əsaslarda əkinçilik və heyvandarlıq məhsulları istehsalının artırılması və s. nəzərdə tutulurdu. Qərarın müstəsna əhəmiyyəti onda idi ki, hər bir kursun aydın və dəqiq inkişaf proqramı müəyyən edilir, 1980-1985-ci illər üzrə plan göstəricilərini özündə əks etdirir, 2000-ci ilədək uzunmüddətli dövr üçün Azərbaycanda kənd təsərrüfatı istehsalının gələcək ixtisaslaşmasının və təmərküzləşməsinin əsas istiqamətlərini müəyyən edir, sosial-iqtisadi inkişafın tempini sürətləndirmək üçün yeni imkanlar açırdı [30, v. 23, 24, 25, 63].

Heydər Əliyev bu qərarların verilməsi ilə kifayətlənmir, onların yerinə yetirilməsini də

daim nəzarətdə saxlayırdı. Bu dövrdə Heydər Əliyevin tapşırığı əsasında “Azərbaycan SSR-də kənd təsərrüfatı istehsalını daha da ixtisaslaşdırmaq, üzümçülüüyü və şərəbçılığı daha da inkişaf etdirmək tədbirləri haqqında” adlı qərarın icrası yoxlanılmışdır. Belə ki, qərara əsasən 1980-ci ildə “Baku Worker” maşınqayırma zavodu 123 şərəbdaşıyıcı istehsal etmişdir. Eyni zamanda üzüm bağlarının siyahıya alınması nəticəsində 1970-ci ildən 25 min hektar sahədə üzüm bağlarının seyrəkləşdiyi nəzərə alınaraq, 1981-ci il üçü yeni bağların salınması üçün 6 min hektar ərazinin ayrılması nəzərdə tutulmuşdur [1, v. 58, 59].

Respublikada aparılan əsaslı kadr siyasəti nəticəsində kənd təsərrüfatı sahəsində də düzgün kadr təyinatları aparılmış, onların ixtisas və peşə qabiliyyətləri artırılmışdır. Nəticədə, respublikanın kənd təsərrüfatının inkişafında əsaslı dəyişikliklər baş vermiş, kənd təsərrüfatının ümumi məhsulu 2,6 dəfə artmışdır. Bu dövrdə təkcə məhsul artımı 11,1 milyard manata çatmışdır ki, 1956-1969-cu illər ərzində istehsal edilmiş bütün məhsulun həcminə bərabər idi [29, s. 123]. 1982-ci ildə kənd təsərrüfatının ümumi məhsulu 1969-cu illə müqayisədə 2,5 dəfə artmışdır [20, s. 13]. Kənd təsərrüfatının ümumi məhsulu 13 ildə 2,7 dəfə artmışdır [16, v. 25].

Bu dövrdə respublikada iqtisadiyyatın dinamik inkişafını təmin etmək üçün ixtisaslı kadrların hazırlanması xüsusi əhəmiyyət kəsb edirdi. Respublikada kənd təsərrüfatı mütəxəssislərinin hazırlanmasında S.Ağamalıoğlu adına Kənd Təsərrüfatı İnstitutu və 18 kənd təsərrüfatı texnikumu geniş fəaliyyət göstərirdi. Lakin İnstitutun rəhbərliyinin fəaliyyəti kənd təsərrüfatının əsas ehtiyac və tələblərindən xeyli ayrılmışdır. Rektorluq və partiya komitəsi tələbə qəbulunu düzgün təşkil etmir, tələbələrin əksəriyyəti Gəncə və ona yaxın rayonlarda yaşayan kontingentin hesabına işə götürülür, qəbul imtahanlarının gedişatına nəzarət olunmur, pedaqoji heyətin seçilməsi yerləşdirilməsində ciddi nöqsanlar vardı. Bütün bu çatışmazlıqların aradan qaldırılması üçün müvafiq göstərişlər verilmiş və Maliyyə Nazirliyinə institut rəhbərliyinin maliyyə fəaliyyətinin dərindən yoxlanılması tapşırığı verilmişdi. Həmçinin institutun direktoru işindən azad edilmişdi [10, v. 8, 11, 12]. Həmçinin Kənd Təsərrüfatı Elmi-Tədqiqat İnstitutunun direktoru R.R.Həsənov institutun baş mühasibi Xəlilovla birgə külli miqdarda dövlət vəsaitini mənimsəmiş, həmçinin kadrların seçilməsində və yerləşdirilməsində ciddi nöqsanlara yol verdiyi üçün institutun iclaslarında dəfələrlə tənqid edilməsinə baxmayaraq işinə məsuliyyətlə yanaşmırdı. Bunun üçün Həsənov və Azərbaycan SSR Kənd Təsərrüfatı nazirinin müavini onun bu davranışlarına bilərəkdən göz yumduğu üçün işdən xaric olunur və cinayət məsuliyyətinə cəlb edilirlər [7, v. 12].

Respublikada kadr hazırlığının təkmilləşdirilməsi istiqamətində həyata keçirilən tədbirlərin nəticəsi olaraq, artıq 1978-ci ildə kənd təsərrüfatında ali və orta təhsilli 32,4 min mütəxəssis çalışırdı ki, bu da 1965-ci ildəkindən 2 dəfə çox idi. Bütün kolxoz sədrlərinin 84%-nin və sovxoz direktorlarının 93%-nin ali və ya orta kənd təsərrüfatı təhsilli vardı. Onuncu beşillikdə təsərrüfatların 16 mindən çox mütəxəssisi və rəhbər işçisi öz hazırlığını artırmış və ixtisasını yüksəltmişdir. 1978-ci ildə kənd təsərrüfatında ali və orta təhsilli 32,4 min mütəxəssis çalışırdı ki, bu da 1965-ci illə müqayisədə 2 dəfə çoxdur [24, s. 24, 28, 29].

Bu dövrdə Azərbaycan KP MK-nin 1977-ci il 11 fevral tarixli “Xalq təsərrüfatının rəhbər kadrlarının və mütəxəssislərinin attestasiyasının vəziyyəti və bu işin daha da təkmilləşdirilməsi haqqında” qərarında göstərilirdi ki, rəhbər kadrların və mütəxəssislərin attestasiyasından bütün işlərdə səmərəli istifadə olunmalıdır. Və bu xalq təsərrüfatında daha səmərəli nəticə, istehsalın və işin keyfiyyətinin yüksəldilməsinə fayda verməlidir. Eyni zamanda bu kadrların seçilib, yerləşdirilməsi üçün də yararlı rol oynayacaqdı [14, v. 12, 13].

Tədqiq edilən dövrdə sənaye və kənd təsərrüfatının inkişafını şərtləndirən əsas amillər-

dən biri də respublikada ali məktəb məzunlarının bölüşdürülməsi, istehsalata göndərilməsi işinin daha dəqiq, konkret ixtisasa uyğun şəkildə qurulması idi. Məsələn, 1977-ci ildə ölkədən kənar ali məktəbləri bitirən 92 nəfər elmi-tədqiqat institutlarına, yüngül sənaye, meşə və ağac emalı sənayesi nazirlikləri sisteminin, Azərbaycan neft maşınqayırma sənayesi, Azərneft, Xəzər dəniz neft birliklərinin müəssisələrinə, Bakı kondisioner zavoduna, Azərbaycan boru-prokat zavoduna, kənd təsərrüfatı sahələrinə işə göndərilmişdir [26, s. 84]. Onların bəziləri rəhbər vəzifələrə, məsul komsomol işlərinə irəli çəkilmiş, müxtəlif həvəsləndirmə və mükafatlara layiq görülmüşdülər. Bu istiqamətdə Yüngül Sənaye Nazirliyi, Qida Sənayesi Nazirliyi və başqa nazirliklər gənc mütəxəssislərin istehsalatda səmərəli istifadə olunması sahəsində müsbət istiqamətdə təcrübə toplamışdır [2, v. 41-42].

Bu dövrdə Kənd Təsərrüfatı İnstitutunun rəhbərliyinə mühəndis fakültəsinə rəhbərliyin gücləndirilməsi, ehtiyac duyulan rayonlardan buraya gənclərin qəbulunun artırılması tapşırılmışdır. Nəticədə, 1971-1975-ci illərdə bu fakültədə təhsil alan 1324 nəfərdən 1224 nəfəri kəndli-gənclərdən ibarət idi [31, s. 44]. Eyni zamanda 1969-1978-ci illərdə institutun əyani və qiyabi şöbəsini müxtəlif ixtisas üzrə bitirmiş 10516 nəfər respublikanın rayonlarına göndərilmişdi [22, s. 174].

Beləliklə, Azərbaycan KP MK-nın avqust (1969-cu il) plenumundan sonra Azərbaycanda SSR-də bərqərar olmuş iqtisadi yüksəlişin başlıca səbəblərindən biri Heydər Əliyevin respublikada həyata keçirdiyi düşünülmüş kadr siyasəti olmuşdur. Ulu öndərin mükəmməl zəkası ilə həyata keçirilmiş kadr siyasəti Respublikanı keçmiş İttifaqın qabaqcıl respublikaları cərgəsinə çıxardı və əsas sosial-iqtisadi göstəricilərinə görə Azərbaycan SSR əksər respublikaları geridə qoydu. Gələcək müstəqil Azərbaycanın, iqtisadi, elmi-texniki potensialının hazırlanması böyük uzaqgörənliklə həyata keçirildi və güclü kadr potensialı yaradıldı. Heydər Əliyev tərəfindən düşünülmüş şəkildə aparılan bu kadr islahatları göstərdi ki, Azərbaycan SSR-in 1969-1982-ci illərdəki inkişafı respublikanı inkişafa aparın mərhələ olmuş və Azərbaycan SSR-in tarixində böyük əhəmiyyət kəsb etmişdir.

ƏDƏBİYYAT

1. Azərbaycan Respublikası Dövlət Arxivi (ARDA): Fond 411, siyahı 8, iş 1501, v. 58, 59.
2. ARDA: F. 411, siy. 8, iş 1513, v. 41-42.
3. ARDA: F. 411, siy. 8, iş 1568, v. 11.
4. Azərbaycan Respublikası Prezidentinin İşlər İdarəsinin İctimai Siyasi Sənədlər Arxivi (ARPIİİSSA): F. 1, siy. 56, iş 4.
5. ARPIİİSSA: F. 1, siy. 56, iş 9.
6. ARPIİİSSA: F. 1, siy. 56, iş 12.
7. ARPIİİSSA: F. 1, siy. 56, iş 71.
8. ARPIİİSSA: F. 1, siy. 58, iş 19.
9. ARPIİİSSA: F. 1, siy. 58, iş 67.
10. ARPIİİSSA: F. 1, siy. 60, iş 19.
11. ARPIİİSSA: F. 1, siy. 61, iş 7.
12. ARPIİİSSA: F. 1, siy. 61, iş 81.
13. ARPIİİSSA: F. 1, siy. 62, iş 1.
14. ARPIİİSSA: F. 1, siy. 64, iş 17.
15. ARPIİİSSA: F. 1, siy. 66, iş 4.

16. ARPIİSSA: F. 1, siy. 70, iş 11.
17. Azərbaycan KP MK-nın hesabat üzrə Azərbaycan KP XXVI qurultayının qətnaməsi. Bakı: Azərənəşr, 1964, 39 s.
18. Azərbaycan Sovet Ensiklopediyası: 10 cildə / Red. C.B.Quliyev. I c., Bakı, 1976.
19. Budaqov T. Heydər Əliyev siyasəti Azərbaycanın uğurlarının əsasıdır, gələcəyə istiqamətlənmişdir. “Yeni Azərbaycan”, 2019, 7 may. http://www.anl.az/down/meqale/yeni_az/2019/may/650604.htm.
20. Çoxəsrlik tariximizin 34 ili. Arqumentlər, faktlar, şərhələr, s. 13.
21. Əsrlərə bərabər illər. 1969-1999. Faktlar və rəqəmlər. Bakı: Nurol, 2002. 58 s.
22. Heydər Əliyev: 2 cildə / Red. hey. sədri Y.M.Mahmudov. I c., Bakı: Turxan NBP, 2013, 500 s.
23. Heydər Əliyev. Azərbaycan SSR. Bakı: Azərənəşr, 1998. 189 s.
24. Heydər Əliyev. Azərbaycan SSR kənd təsərrüfatının və bütün iqtisadiyyatının daha dinamik inkişafını təmin etməli / Azərbaycan KP MK plenumu, 19-20 noyabr 1979-cu il. Bakı: Azərənəşr, 1979, 154 s.
25. Heydər Əliyev. Sov.İKP MK dekabr (1972-ci il) plenumunun yekunları və respublika partiya təşkilatlarının vəzifələri haqqında / Azərbaycan KP MK-nın plenumu, 20 fevral 1973-cü il. Bakı: Azərənəşr, 1974, 48 s.
26. Heydər Əliyev. Təhsil millətin gələcəyidir. Bakı: Təhsil, 2002. 580 s.
27. Qasımov A.A. Sosializmdə maddi həyat səviyyəsi. Bakı: Az SSR EA, 1967, 152 s.
28. Qasımov Ə.Q. Heydər Əliyevin inkişaf strategiyası və Naxçıvan Muxtar Respublikası (XX əsrin 70-80-ci illəri). Bakı: Təhsil, 2009, 320 s.
29. Səmədzadə Z. Onuncu beşillikdə Sovet Azərbaycanının iqtisadi və sosial inkişafı. Bakı: Azərənəşr, 1981, 240 s.
30. “Şahdəniz” yatağında əldə edilmiş nəticələrin Azərbaycan Prezidenti Heydər Əliyevə təqdimat mərasimində Azərbaycan Prezidenti Heydər Əliyevin yekun nitqi. “Azərbaycan” qəz., 1999, 13 iyul.
31. Yusifov Y. Azərbaycan kommunist partiyası kənd təsərrüfatında əsaslı dönüşün və dinamik inkişafın təşkilatçısıdır (1970-1978-ci illər). Bakı: Azərənəşr, 1979, 119 s.
32. Азербайджан в цифрах: Краткий статический сборник. Баку: Азернешр, 1964, 301 с., с. 37.

*AMEA A.A.Bakıxanov adına Tarix İnstitutu
E-mail: y.cabbarli@history.science.az*

Yuzdana Cabbarli

HEYDAR ALIYEV'S PERSONNEL POLICY AS THE MAIN FACTOR OF ECONOMIC SUCCESS (1969-1982)

The article examines the situation in the 1960s before Heydar Aliyev came to power in the Azerbaijan SSR, and shows the need for strong leadership in the republic. The following are, in a personnel context, the reforms carried out to ensure the economic development of the republic after Heydar Aliyev came to power. The successes achieved in industry and agriculture as a result of successful personnel reforms are highlighted. In preparing the article,

materials from the State Archive of the Azerbaijan Republic were used to analyze the problems of agriculture and industry of the Azerbaijan SSR and the personnel policy implemented in this area.

Keywords: *Heydar Aliyev, Azerbaijan SSR, personnel policy, industry, agriculture, economic development.*

Юздана Джаббарлы

**КАДРОВАЯ ПОЛИТИКА ГЕЙДАРА АЛИЕВА КАК ГЛАВНЫЙ
ФАКТОР ЭКОНОМИЧЕСКОГО УСПЕХА (1969-1982)**

В статье рассмотрена ситуация 1960-х годов до прихода Гейдара Алиева к власти в Азербайджанской ССР, и показана необходимость сильного руководства в республике. Далее приведены в кадровом контексте реформы, проведенные для обеспечения экономического развития республики после прихода к власти Гейдара Алиева. Освещены успехи, достигнутые в промышленности и сельском хозяйстве в результате проведенных успешных кадровых реформ. При подготовке статьи были использованы материалы Государственного архива Азербайджанской Республики с целью анализа проблем сельского хозяйства и промышленности Азербайджанской ССР и кадровой политики, реализуемой в этой сфере.

Ключевые слова: *Гейдар Алиев, Азербайджанская ССР, кадровая политика, промышленность, сельское хозяйство, экономическое развитие.*

(AMEA-nın müxbir üzvü Hacıfəxrəddin Səfərli tərəfindən təqdim edilmişdir)

Daxilolma tarixi: İlk variant 28.02.2024

Son variant 29.03.2024